

27- İkinci vechi alan felsefe, enenin vücudunu aslî ve kendisini müstakil ve mâlik-i hakiki olduğunu zu'metmişlerdir.

İkinci vechi alan felsefe, enenin vücudunu aslî ve kendisini müstakil ve mâlik-i hakiki olduğunu zu'metmişlerdir. Vazifesi de yalnız hubb-u zatıyla tekemmül-ü hayattır. Ene'nin bu siyah yüzünden envaen şirkler, dalaletler çıkmıştır.

Ezcümle: Kuvve-i behimiye dalında sanemler doğmuşlardır. Kuvve-i gazabiye gusnundan firavunlar, nemrutlar çıkmıştır. Kuvve-i akliyeden dehriyyun, maddiyyun, felasife çıkmışlardır ki Vâcibü'l-vücud'a bir mahluk-u vâhidi verir. Bâki kalan mülkünü gayra taksim ederler.

Hülâsa: Ene, haddizatında bir hava, bir buhar gibi iken verilen ehemmiyete göre mayi haline gelir. Sonra ülfetle kalınlaşır. Sonra gaflet ve isyan ile öyle kalınlaşır ki sahibini yutar. Halkı, esbabı da kendisine kıyas ederek Hâlık'ın evamirine mübarezeye başlar. Küçük âlemde yani insanda ene, büyük insanda yani kâinatta tabiata benziyor. İkisi de tağutlardandır.

Şimdi ene'nin karanlık yüzü anlatılıyor. Vahiyden kopmuş felsefe ene'yi kulluğa değil, benlik davasına çevirir. İnsan artık kendini Allah'a ayna bilmez; kendini merkeze alır. Bu bakışta insan, "Rabbim ne istiyor?" demez; "Ben ne istiyorum?" der.

Bir insan hayatın gayesini sadece kendi zevkini artırmak, gücünü büyütmek, konforunu çoğaltmak ve nefsinin tatmin etmek olarak görüyorsa, ene'nin felsefî yüzüne girmiştir. Çünkü bu bakışta insan kul değil, kendi küçük dünyasının sahte ilahı gibi davranır.

"Ene'nin vücudunu aslî ve kendisini müstakil ve mâlik-i hakiki olduğunu zu'metmişlerdir."

Burada felsefenin büyük hatası şudur: Ene'yi ölçü değil, asıl zanneder. İnsan kendini

bağımsız varlık, hakiki malik ve kendi kendine yeter bir merkez gibi görür. “Hayat benim, beden benim, akıl benim, mülk benim, karar benim” der. Bu ise emaneti gasp etmektir.

“Vazifesi de yalnız hubb-u zatıyla tekemmül-ü hayattır.”

İnsan evvela nefsini sever; çünkü hayatı, lezzeti, güzelliği ve kemali onda hisseder. Fakat hakikat şudur ki nefiste sevilen ne varsa, onun hakiki sahibi nefis değildir. İnsandaki cemel, kemal, ilim, kudret, ihsan ve nimet; Cenab-ı Hakk’ın isim ve sıfatlarının zayıf bir gölgesi, emanet bir cilvesidir. Ene bu cilveleri Allah’a iade ederse ubudiyet doğar; kendine veya sebeplere verirse enaniyet, gaflet ve şirk kapısı açılır.

Bu yanlış bakışta ene’nin vazifesi Allah’ı tanımak olmaktan çıkar; kendi zatını sevmek ve hayatını geliştirmek olur. Yani insanın gayesi ubudiyet değil, benliğini tatmin olur. “Daha çok yaşayayım, daha çok zevk alayım, daha güçlü olayım, daha çok tanınayım” fikri hayatın merkezi hâline gelir.

“Ene’nin bu siyah yüzünden envaen şirkler, dalaletler çıkmıştır.”

Ene’nin karanlık yüzü, her türlü şirkin ve dalaletin kaynağıdır. Çünkü insan önce kendini müstakil görür. Sonra sebepleri de müstakil görür. Sonra tabiatı yaratıcı gibi görür. Sonra kuvveti, akli, devleti, parayı, makamı, ideolojiyi birer sahte ilah hâline getirir. Bu bakışın kökünde ene’nin siyah yüzü vardır: “Ben müstakilim, sebepler de müstakildir” vehmi.

“Kuvve-i behimiye dalında sanemler doğmuşlardır.”

Kuvve-i behimiye, insanın yeme, içme, şehvet, rahat, haz ve bedensel arzular tarafıdır. Ene bu dala girerse insan arzularını ilahlaştırır. Tarihte putlar da çoğu zaman insanın korkularından, arzularından, menfaatlerinden ve bedenî ihtiyaçlarından doğmuştur.

Misal

Bir adam için yemek, para, cinsellik, konfor ve eğlence hayatın tek gayesi hâline gelirse, o adam taş puta tapmasa bile nefsinin putlarını üretmiş olur. Çünkü artık ona yön veren şey Allah’ın emri değil, bedeninin isteğidir. Bu da kuvve-i behimiyenin sanem üretmesidir.

“Kuvve-i gazabiye gusnundan firavunlar, nemrutlar çıkmıştır.”

Kuvve-i gazabiye; öfke, hâkimiyet, üstünlük, güç, saldırı ve tahakküm duygusudur. Ene bu dala girerse Firavunluk doğar. İnsan artık sadece zevk istemez; hükmetmek ister. Başkalarını ezmek, kendi sözünü mutlaklaştırmak, emre karşı gelmek ister.

Misal

Firavun “Ben sizin en yüce rabbinizim” dedi. Bu söz sadece tarihî bir cümle değildir; terbiyesiz ene’nin son noktasıdır. Bugün de bir insan “Benim dediğim mutlak doğrudur, kimse bana karışamaz, güç bendedir, hüküm benimdir” diyorsa, küçük ölçekte firavunî bir damar taşıyor demektir.

“Kuvve-i akliyeden dehriyyun, maddiyyun, felasife çıkmışlardır...”

Kuvve-i aklîye, akıl kuvvetidir. Akıl vahyin terbiyesine girerse marifet ve hikmet üretir. Fakat ene’nin eline geçerse inkâr, maddecilik, tabiatçılık ve sebeplere ilahlık verme fikri üretir. Dehriyyun zamanı, maddiyyun maddeyi, dalalet felsefesi ise sebepleri hakiki fail gibi görür.

Misal

Bir insan hücredeki harika düzeni görür; fakat “Allah yarattı” demek yerine “kör tabiat yaptı” der. Gözdeki sanatı görür; “Basîr ve Hakîm olan Allah’ın eseridir” demek yerine “tesadüflerin ürünüdür” der. Burada akıl çalışıyor gibi görünür ama aslında ene’nin emrinde çalıştığı için hakikati ters okur.

Vâcibü’l-vücud’a bir mahluk-u vâhidi verir. Bâki kalan mülkünü gayra taksim ederler.

Dalalet felsefesi bazen Allah’ı tamamen inkâr etmese bile O’na sadece bir şeyi verir. Mesela “İlk yaratılışı Allah yapmış olabilir” der; ama sonra kâinatın işlerini tabiata, sebeplere, kanunlara, maddeye ve tesadüfe dağıtır. Bu, tevhidi parçalamaktır. Bazen sadece mahlukun yaratılışını Allah’a verir. Ama rububiyeti, hakimiyeti, malikiyeti kendi üzerine alır.

Yani Allah’ın mülkünü sebeplere paylaşırlar. Rızık toprağa, şifayı ilaca, hayatı tabiata, ölümü zamana, düzeni kanunlara, güzelliği tesadüfe verirler. Halbuki bunların hepsi Allah’ın memurları ve perdeleridir. Sebeplerin eliyle iş görülür; fakat işi yapan Allah’tır.

Misal

Bir asker erzak dağıtsa, erzak askerin malı değildir. Devletin hazinesinden gelir, asker sadece dağıtım memurudur. Toprak da rızık dağıtan bir memur gibidir. Yağmur rahmetin

taşıyıcısıdır. Güneş ısı ve ışık için bir lambadır. Bunlara hakiki malikiyet vermek, memuru padişah yerine koymaktır.

Hülâsa: Ene, haddizatında bir hava, bir buhar gibi iken verilen ehemmiyete göre mayi haline gelir. Sonra ülfetle kalınlaşır. Sonra gaflet ve isyan ile öyle kalınlaşır ki sahibini yutar.

Ene aslında çok zayıf, ince, tutarsız ve mevhum bir şeydir. Hava ve buhar gibi elde tutulmaz. Hakiki bir malikiyet taşıyamaz. Fakat insan ona ehemmiyet verdikçe yoğunlaşır, sertleşir, büyür ve tehlikeli hâle gelir.

Bir buhar hafiftir; dokunsan dağılır. Fakat soğuyup yoğunlaşırsa su olur, sonra donar ve buz gibi sertleşir. Ene de başlangıçta sadece bir ölçüdür. Fakat insan “ben, ben, ben” dedikçe o ölçü yoğunlaşır; sonunda kalbi kaplayan sert bir benlik tabakasına dönüşür.

İnsan ene’ye ne kadar önem verirse, ene o kadar kuvvetlenir. Başta sadece farazî bir çizgiyken, insan onu gerçek zannetmeye başlar. “Benim fikrim, benim zevkim, benim makamım, benim başarıım, benim kudretim” tekrarlandıkça ene artık akışkan bir varlık gibi insanın içine yayılır.

Küçük bir övgü insanın hoşuna gider. Sonra övülmeye alışır. Sonra övülmediğinde rahatsız olur. Sonra bütün işlerini alkış almak için yapmaya başlar. İşte ene buhar hâlinden mayi hâline geçmiştir; artık sadece bir ölçü değil, insanın damarlarında dolaşan bir benlik arzusu olmuştur.

“Sonra ülfetle kalınlaşır.”

Ülfet, alışkanlık demektir. İnsan benliğine alıştıkça onu sorgulamaz. Kendini malik zannetmeye, başarıyı kendinden bilmeye, ilmiyle gururlanmaya, makamıyla övünmeye alışır. Alışkanlık eneyi kalınlaştırır; artık hakikati göstermesi gereken ayna kararır.

Bir camın üzerine her gün ince bir toz konsa, ilk gün fark edilmez. Fakat zamanla cam kararır, dışarısı görünmez olur. Ene de her gün “ben yaptım, ben kazandım, ben bilirim, ben üstünüm” tozlarıyla kirlenirse kalınlaşır. Sonunda Allah’a açılan pencere kapanır.

“Sonra gaflet ve isyan ile öyle kalınlaşır ki sahibini yutar.”

Gaflet Allah’ı unutmak, isyan da O’nun emrine karşı gelmektir. Ene bu ikisiyle beslenirse artık insanın bütün varlığını ele geçirir. Akıl ene için çalışır, kalp ene için sever, dil ene için konuşur, beden ene için koşar. İnsan artık nefsinin içinde kaybolur.

Küçük bir sarmaşık başta duvara tutunur. Eğer kesilmezse büyür, pencereleri kapatır, evi

sarar, ışığı keser. Ene de böyledir. Başta küçük bir “ben” duygusudur. Terbiye edilmezse büyür, kalbi sarar, aklı kapatır, ruhun ışığını keser ve insanı kendi içinde boğar.

“Halkı, esbabı da kendisine kıyas ederek...”

İnsan kendini müstakil zannedince başkalarını da müstakil zanneder. Kendisini fail gördüğü gibi sebepleri de fail görür. Kendisinde sahte malikiyet vehmettiği gibi tabiatta, maddede, kanunda ve kuvvette de malikiyet vehmeder. Böylece kendi içindeki yanlış kıyasını bütün kâinata yayar.

Bir insan “Ben bu işi kendi gücümle yaptım” derse, sonra “Güneş ısıttı, toprak bitirdi, ilaç iyileştirdi, tabiat yarattı” demeye başlar. Kendi benliğini nasıl hakiki fail zannettiye sebepleri de öyle zanneder. Halbuki kendisi de acizdir, sebepler de acizdir. Hakiki fail Allah’tır.

Evet, nasıl mîrî malından kırk parayı çalan bir adam, bütün hazır arkadaşlarına birer dirhem almasını kabul ile hazmedebilir. Öyle de “Kendime mâlikim.” diyen adam “Her şey kendine mâliktir.” demeye ve itikad etmeye mecburdur. Otuzuncu Söz

“Hâlık’ın evamirine mübarezeye başlar.”

Ene büyüyünce insan Allah’ın emirlerine teslim olmak istemez. “Namaz bana ağır geliyor, tesettür bana ters geliyor, helal-haram ölçüsü bana uymuyor, ben kendi hayatımı kendim belirlerim” demeye başlar. Bu artık sadece gaflet değil, Hâlık’ın emrine karşı benliği öne sürmektir.

Misal

Bir asker komutanından emir alır. Eğer “Ben kendi kafama göre hareket ederim; emir beni bağlamaz” derse isyan etmiş olur. İnsan da Allah’ın kulu olduğu hâlde “Benim bedenim, benim hayatım, benim kararım” diyerek ilahî emirlere karşı çıkarsa ene’sini Rabbin emrinin önüne koymuş olur.

“Küçük âlemde yani insanda ene, büyük insanda yani kâinatta tabiata benziyor.”

İnsanda ene ne ise, kâinatta tabiat fikri de ona benzer. Ene insanda sahte bir malikiyet ve

faiiyet vehmi doğurur. Tabiat da kâinatta sahte bir yaratıcı gibi gösterilir. İnsan “ben yaptım” der; tabiatçı da “tabiat yaptı” der. İkisi de hakiki faili perdeleyen birer yanlış okumadır.

“İkisi de tağutlardandır.”

Tağut, haddini aşan, Allah’ın yerine konulan sahte merci demektir. Ene de haddini aşarsa tağut olur. Tabiat da yaratıcı gibi görülürse tağut olur. Çünkü ikisi de Allah’a işaret etmesi gerekirken Allah’ın yerine geçirilmiştir. Ene kul olmalıydı, kendini rab gibi gördü. Tabiat perde olmalıydı, yaratıcı gibi gösterildi.

Netice

Bu parçanın özü şudur: **Nübüvvet ene’yi ubudiyete çevirir; dalalet felsefesi ene’yi enaniyete çevirir.** Nübüvvet der ki: “Ene harftir, aynadır, mizandır, emanettir.” Felsefe der ki: “Ene asıldır, müstakildir, maliktir, kendi için yaşar.” Birincisinden enbiya, evliya, sıddıkîn ve ubudiyet ağacı çıkar. İkincisinden sanemler, firavunlar, nemrutlar, maddiyyun ve şirk çeşitleri çıkar. Ene terbiye edilirse insanı Allah’a götüren anahtar olur; terbiye edilmezse sahibini yutan, sonra sebepleri ve tabiatı da ilahlaştıran karanlık bir tağuta dönüşür.